

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Лазебної Ірини Василівни

"Державне регулювання ринку споживчих товарів в Україні", подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

1. Актуальність теми

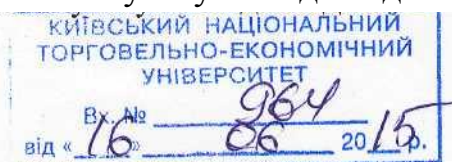
Загальною тенденцією сучасного розвитку внутрішніх товарних ринків більшості країн є їх адаптація до динамічних змін в національних економіках і глобалізованого середовища. Для вітчизняної економіки ця проблема набуває особливої актуальності у зв'язку з соціально-економічною нестабільністю і новими векторами інтеграції України. Йдеться, насамперед, про ринок споживчих товарів, який розвивається нині безсистемно, протирічно і фрагментарно. Відповідно, він значною мірою розбалансований, деформований в системі відносин і нестабільний.

Зазначене є результатом відсутності фундаментальних наукових розробок на цьому напрямку і малоефективної державної політики. На жаль, сучасна наука тривалий час слідувала традиціям та поглядам класичної політичної економії про невтручання держави в економіку і тільки в останні роки довела їх помилковість. В цей період заходи економічної політики мали переважно адміністративний характер, при тому що вітчизняні ринкові інститути знаходяться на стадії формування і теж не спроможні самостійно забезпечити достатню ефективність функціонування споживчого ринку.

У такому контексті тема дисертаційної роботи є надзвичайно актуальною, а її всебічне дослідження своєчасною.

2. Зв'язок з науковими програмами, темами, планами

Дисертаційна робота тісно пов'язана з основними положеннями загальнонаціональної стратегії "Україна 2020" та "Програмою розвитку внутрішньої торгівлі України". Вона є складовою плану науково-дослідних

робіт Київського національного торговельно-економічного університету, зокрема кафедри економічної теорії, "Економічна теорія торгівлі: мікро-, макроекономічний та інституційний аспекти", в якій досліджено мікроекономічні засади функціонування ринку споживчих товарів, визначено тенденції зміни структури відповідного ринку, досліджено механізм взаємодії підприємств-учасників ринку споживчих товарів; "Структурно-інституціональна трансформація внутрішнього ринку і торгівлі у посткризовий період розвитку національної економіки", в якій проведено аналіз макроекономічних показників розвитку внутрішньої торгівлі України та структури ринку споживчих товарів України за оптовою і роздрібною складовими; визначено стан та основні тенденції розвитку роздрібно торгівлі в Україні через торговельні мережі.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та практичних рекомендацій

Наукові, теоретико-методологічні положення, висновки і практичні рекомендації мають досить високий рівень обґрунтованості, оскільки ґрунтуються на сучасних теоріях, наукових методах, вивірених методологічних підходах.

Вірогідність отриманих результатів дослідження ґрунтується на глибокому вивченні наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем базових ринків, сучасних концепцій їх глобалізації та розвитку, теорій організації і державного управління економікою.

Окремі теоретичні положення і прикладні аспекти базуються на загальнонаукових методах: історико-логічному, системного і функціонального аналізу, синтезу, індукції та дедукції, узагальнень, принципах інституціоналізму, економіко-статистичних, економіко-математичних методів моделювання, а також систематизації та логічного методу.

Зміст дисертації свідчить про комплексний характер дослідження. Текстовий матеріал дисертації доповнений таблицями, ілюстраціями, додатками, що доводить вміння автора узагальнювати та структурувати матеріал.

Значний обсяг використаної інформації, фактичних даних, нормативно-

правових актів, бібліографічних джерел, якісне їх опрацювання і критичний аналіз з використанням дисертантом наукових методів дослідження забезпечують достовірність та наукову обґрунтованість положень дисертаційної роботи та автореферату.

У роботі виділені сутнісні характеристики трактування ринку споживчих товарів, а саме: сфера обігу, просторово-економічна система, економічні зв'язки між суб'єктами, система відносин, наявність основних компонентів функціонування ринку, задоволення потреб населення в різноманітних товарах (с. 20-21). Досліджуючи еволюцію трактування сутності поняття автор доходить висновку, що вони не повною мірою відображують зміст поняття «ринок споживчих товарів». На цій основі зроблено висновок, що ринок споживчих товарів є специфічним інститутом, який характеризує сукупність економічних відносин між продавцем (виробником) і покупцем (споживачем), що формуються та розвиваються під впливом попиту, пропозиції та механізмів конкуренції і державного регулювання і спрямованих на задоволення потреб населення (фізичних осіб) у процесі купівлі-продажу споживчих товарів, призначених для кінцевого (особистого) споживання (с. 18- 22).

Автор доречно зазначає, що для забезпечення результативності державного регулювання ринку споживчих товарів необхідним є дослідження механізму державного регулювання ринку споживчих товарів як системи, яка включає в себе суб'єкти та об'єкти регулювання, принципи, цілі, завдання, методи та інструменти (С. 41-46), і які діють під впливом певного навколишнього середовища. Механізм є цілісною комплексною системою, який дозволить більш ґрунтовно та об'єктивно регулювати процеси, які відбуваються на ринку споживчих товарів, та визначати першочерговий вплив держави на цьому ринку.

Використовуючи методи кореляційно-регресійного аналізу, дисертантом проаналізовано ринок споживчих товарів, а саме роздрібний товарооборот (с. 146-149), на основі чого побудовано модель, яка описує залежність роздрібного товарообороту від таких факторів як: індекс споживчих цін; рівень реальних доходів споживачів; кількість торговельних об'єктів; торговельна площа магазинів та ринків; середньооблікова кількість штатних працівників підприємств роздрібно́ї торгівлі; інвестиції у роздрібну торгівлю;

валютний курс; частка продажу імпортованих товарів через торгову мережу підприємств; індекс цін виробників промислової продукції (с. 141-149). З використанням розробленої моделі автору вдалося спрогнозувати динаміку роздрібного товарообороту, а також факторів впливу на нього (с. 149), що підтвердило ефективність застосування побудованої автором моделі для аналізу ринку споживчих товарів;

Дисертант в роботі досить детально та систематично виділила, розглянула та проаналізувала методи та інструменти державного регулювання ринку споживчих товарів, було введено в систему соціально-психологічні методи, які мають вплив не лише фактичний, об'єктивний, а й залежно від певних ситуацій, що викликають, суб'єктивізму, що дає можливість більш комплексно та об'єктивно оцінити ефективність реалізації національної конкурентної політики (с. 54-74), що сприяло більш ефективному застосуванню регулюючих засобів впливу держави на діяльність ринкових суб'єктів;

Заслуговує на увагу те, що в роботі обґрунтовано необхідність налагодження системи постійного моніторингу найважливіших товарних ринків з метою проведення своєчасного професійного аналізу і прогнозування рівня економічної конкуренції на певному споживчому ринку. Для ілюстрації інструментарію оцінки стану конкурентного середовища ринку споживчих товарів автором проведено ґрунтовний аналіз рівня конкуренції на прикладі вітчизняних ринків харчової (м'яса та м'ясних продуктів, молочних продуктів, борошномельно-круп'яних продуктів, алкогольних та безалкогольних напоїв) та легкої промисловості (ринок одягу) (С. 109-116);

Представляють практичний інтерес рекомендації щодо інструментів державного регулювання ринку споживчих товарів загалом (С. 166-189) та окремо роздрібної торгівлі (с. 153-165). Зокрема, в роботі дисертантом обґрунтовано необхідність удосконалення напрямів першочергового впливу держави, та заходи, які пропонуються для вирішення проблем по цих напрямках (С.168), що дасть можливість ціленаправлено вирішувати проблеми та завдання, які виникають в процесі розвитку ринку споживчих товарів, та діяльності суб'єктів господарювання.

4. Достовірність і новизна отриманих результатів дослідження

Результати дослідження є достовірними. Вони ґрунтуються на фундаментальних положеннях теорії ринків і державного управління, підтверджених вітчизняною практикою, а також зарубіжним досвідом.

Дисертантом отримані результати, що містять елементи наукової новизни. Їх можна вважати науковим внеском в теорію і практику державного регулювання внутрішнього ринку. Зокрема:

- обґрунтовано теоретичний підхід до дослідження механізму державного регулювання ринку споживчих товарів, який полягає у систематизації принципів, цілей, завдань, методів та інструментів такого регулювання, на основі пріоритету захисту вітчизняного внутрішнього ринку;

- визначено систему факторів, які впливають на розвиток та формування рівноваги ринку споживчих товарів шляхом узгодженої взаємодії ринкових механізмів і державного регулювання, і орієнтованої як на забезпечення соціальної стабільності та захисту інтересів споживачів, так і створення сприятливих умов для конкурентного розвитку торговельного підприємництва, гармонізацію відносин у системі «держава-ринок»;

- запропоновано використати інструментарій інтернаціоналізації зовнішніх ефектів в системі державного регулювання ринку споживчих товарів, зокрема, застосування корегуючих субсидій та податків Пігу з метою оптимізації обсягів виробництва суспільно корисних / шкідливих товарів споживчого призначення;

- вдосконалено економічний зміст поняття «ринок споживчих товарів», який, на відміну від традиційних, містить три складові конструювання, а саме: сутність, структура, результат, та який визначено як специфічний інститут, що характеризує сукупність економічних відносин між продавцем (виробником), посередником і покупцем (споживачем), що формуються й розвиваються під впливом механізмів конкуренції та державного регулювання;

- отримали подальший розвиток теоретико-методологічні засади оцінки конкурентного середовища ринку споживчих товарів, які, на відміну від інших, враховують соціальну значущість ринку та інституційно-поведінкові чинники його функціонування, що дозволяє сформувати інформаційну базу для прийняття виважених рішень при формуванні конкурентної політики;

5. Значимість результатів дослідження для науки і практики та повнота їх висвітлення в опублікованих працях

Результати дослідження мають як теоретичну, так і практичну значимість. Вони поглиблюють теоретичні основи і концептуальні положення державного регулювання споживчим ринком на базі науково обґрунтованих механізмів. Практичне значення отриманих результатів полягає у подальшому розвитку прикладних аспектів наукових обґрунтувань процесу державного управління, формуванні методичної бази аналізу, оцінювання та регулювання внутрішнього споживчого ринку.

Висновки та результати дослідження знайшли відображення безпосередньо у наукових розробках, програмах, методичних нормативних документах.

Підтвердженням практичного значення отриманих результатів є впровадження авторських рекомендацій: щодо формування системи моніторингу стану та тенденцій розвитку конкуренції на ринку споживчих товарів використано в діяльності Антимонопольного комітету України; застосування фінансово-економічних інструментів в активізації підтримки розвитку торговельного підприємництва в регіоні, методичних засад регулювання розміщення торговельних підприємств, які ґрунтуються на встановленні взаємовідносин між центральними та місцевими органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями та суб'єктами господарювання; сприяння популяризації підприємницької діяльності серед молоді; удосконалення механізму підтримки інноваційного розвитку торговельного підприємництва, що передбачає послідовне прийняття вмотивованих рішень фінансово-економічного та соціально-психологічного характеру з метою отримання економічного та соціального ефекту були використано ГО «Спілка підприємців Київщини»; щодо вдосконалення системи державного регулювання роздрібної торгівлі продовольчими товарами на засадах розвитку конкуренції на місцевому ринку застосовуються у практичній діяльності відділу економічного розвитку, торгівлі та інфраструктури Овруцької райдержадміністрації Житомирської області.

Результати дисертаційного дослідження опубліковані в: 1 колективній монографії, 7 - статях у наукових фахових виданнях (у тому числі, 2-у

виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз), апробовані на 13-ти конференціях, з яких 11 мають міжнародний статус. Зміст опублікованих праць відображає результати дисертаційного дослідження, а характер видань відповідає встановленим вимогам до опублікування результатів досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Наукова новизна результатів дослідження, основні положення, висновки і рекомендації, які наведені здобувачем в авторефераті, ідентичні змісту самої дисертації.

6. Дискусійні положення і зауваження до змісту та оформлення дисертацій

Позитивно оцінюючи науково-теоретичні рівень і практичне значення основних положень дисертації слід вказати на наявність певних недоліків і дискусійних положень.

1. Необхідність державного регулювання економічних систем, у тому числі ринків в роботі доведена на основі глибокого аналізу сучасних теорій і суспільної практики (с.30-39).

Проте, у сукупності вагомих причин, що зумовлюють необхідність державного регулювання упущена економічна глобалізація. Між тим, глобалізація товарних ринків відноситься до суттєвої причини деформації системи відносин і диспропорцій між попитом і пропозицією товарів вітчизняного виробництва. Слід підкреслити, що ефективне державне регулювання тут потрібно не тільки для збалансування ринку, але й захисту внутрішнього ринку споживачів товарів від неконтрольованої експансії імпорту і торгового капіталу.

2. У підрозділі 2.1 докладно проаналізовано стан ринку споживчих товарів і внутрішньої торгівлі України: виявлено ряд протиріч та перекосів, а також негативних тенденцій (с.77-98). Проте, індикатори сучасного стану внутрішньої торгівлі характеризують переважно організований ринок, де функціонують підприємства торгівлі. Більш повне уявлення про стан споживчого ринку можна отримати при аналізі неорганізованого сектору, до якого входять фізичні особи-підприємці та формальні і неформальні ринки.

Особливо це важливо для визначення структури товарної пропозиції, оцінки залежності ВВП від обсягів роздрібного товарообороту та виміру тіньових грошових і товарних потоків.

3. Споживач як "центральна фігура" в системі відносин ринку споживчих товарів вимагає гарантій захисту з боку держави. Аналіз державної політики захисту споживача заслужено присвячений окремий підрозділ дисертації (2.3), причому такий аналіз виходить за межі вузького консьюмеризму і автор доводить необхідність врахування інтересів споживачів. Проте, ідея переважного захисту інтересів споживачів (економічних, соціальних), а не лише прав не знайшла відображення у висновках і рекомендаціях щодо докорінного перегляду положень Закону України "про захист прав споживачів" і зміни щодо його назви на Закон України "Про захист інтересів споживачів", а відповідно і змісту закону в частині впровадження обов'язкової сертифікації якості, гарантій безпечності товарів, завищення цін, недопущення антиконкурентної підприємницької практики.

4. Висновок автора (с.190) про пріоритетний напрям розвитку середніх і великих підприємств роздрібною торгівлі правильний і прогресивний. Що стосується пропозицій здійснювати концентрацію торгівлі за рахунок скорочення мережі малих об'єктів, то така позиція недостатньо аргументована і, крім того, протирічить твердженням дисертанта про необхідність оптимального територіального розміщення об'єктів торгівлі. Тут критерієм повинна бути не лише економічна ефективність і вигоди інвестора, але й поселенська структура та соціальна відповідальність торговельного бізнесу.

5. Теоретико-методологічні положення, аналітично-прогнозна оцінка в розділі 3 дисертації доводять об'єктивну необхідність обґрунтування стратегії, концепції або програми державного регулювання ринку споживчих товарів (с.141-180). Проте, в дисертації не систематизовано цілі, засади, напрями, механізми, індикатори, прогнозні показники офіційного документу (стратегії або концепції) і не запропоновано його органам державного управління. Між тим, такий документ суттєво посилив би інституціональну базу розвитку споживчого ринку України.

Проте зазначені дискусійні положення та зауваження не знижують цінності актуального на науково обгрунтованого економічного дослідження і не змінюють загальної позитивної оцінки дисертації І.В.Лазебної, а лише окреслюють напрями подальшого наукового розвитку, можливості більш методологічно та обгрунтовано формулювати твердження, висновки та рекомендації.

7. Загальний висновок

Дисертаційна робота Лазебної Ірини Василівни на тему: "Державне регулювання ринку споживчих товарів в Україні" є завершеним дослідженням актуальної проблеми.

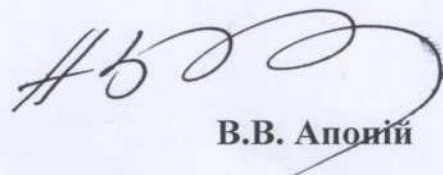
Дисертація ґрунтується на фундаментальних теоретичних положеннях, вивірених методологічних підходах, містить результати, які відрізняються науковою новизною, а також підходи до вирішення складної наукової проблеми – державного регулювання споживчого ринку України. Вона представляє значний інтерес для теорії і практики.

В опублікованих дисертантом наукових працях результати дослідження достатньо повно висвітлено. Автореферат за змістом ідентичний основним положенням дисертації.

За змістом і оформленням дисертаційна робота «Державне регулювання ринку споживчих товарів в Україні» відповідає вимогам пп. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор – Лазебна Ірина Василівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук,
професор, завідувач кафедри
комерційної діяльності
і підприємництва
Львівської комерційної академії Укоопспілки,
заслужений працівник освіти України

В.В. Апоїї

